

nacionalni
indeks sreće

Hendal | Banka
Powered by Allianz

REPORTAŽA: BUTAN

■ POSLJEDNJE UTOČIŠTE ■ SPOKOJA I SREĆE

Butan, mala himalajska država, jedna je od najizoliranijih zemalja u svijetu koja nikad nije bila kolonizirana, televizija i internet stigli su 1999., a mobiteli 2003. godine. Poznata je po holističkom razvojnom konceptu *Bruto nacionalne sreće* kojim se mjeri prosperitet stanovnika

Napisala i fotografirala **Ines Došen**

Tsechu festival

O

tkad sam prvi put čula za daleku zemlju zvanu Butan stalno mi se po glavi motala misao kako je jednostavno moram posjetiti. Što sam više čitala i saznavala o toj maloj zemlji ognjenog zmaja (ili Druk Yul, kako je Butanci nazivaju) moja je želja za posjetom bila tim jača.

Napokon mi se ukazala prilika da u proljeće 2008. prvi put pohodim Butan, a tijekom gotovo mjesec dana provedenih u maloj budističkoj kraljevini nastala je toliko snažna spona s tom zemljom i ljudima da sam je proljetos ponovno posjetila, sada već priraslu srcu.

Butan je mala himalajska zemlja veličine Švicarske, koja je sa svojih nešto manje od 700 tisuća stanovnika okružena najmnogoljudnijim orijašima, Indijom i Kinom. To je posljednja himalajsko-budistička kraljevina koja je svojom poviješću duboko povezana s budističkom filozofijom, mitovima i legendama, zmajevima, letećim tigrovima, snježnim lavovima i jetijima.

Što zbog zemljopisnog položaja, a što svjesnom politikom očuvanja vlastitih vrijednosti, Butan je jedna od najizoliranijih zemalja u svijetu, koja nikad nije bila kolonizirana. Svoja vrata prema svijetu otvorila je tek kasnih

nacionalni indeks sreće

Hendal | Banka
Powered by Allianz

1960-ih, televizija i internet stigli su u Butan 1999. godine, a upotreba mobitela 2003. Time su se otvorila vrata u bespovratnu modernizaciju i promjene.

Netaknuta priroda Butana obuhvaća himalajske snijegom pokrivene vrhove, visoke planinske prolaze, šumovita brda koja skrivaju plodne doline, rijeke i vodopade,

Ljudski semafor

Utjecaj Drukpe Kunleyja
na ukrašavanje kuća

do tropskih nizina na jugu. Više od 70 posto zemlje je pošumljeno, a gotovo 30 posto zaštićeni je nacionalni park i stanište mnogih endemičnih vrsta biljaka i životinja. Jedna od takvih endemičnih butanskih vrsta je jedinstvena nacionalna životinja nazvana *takin*, koji svojom čudnom pojavom podsjeća na mješavinu jaka, soba, jarca i krave. Butan ima jednu glavnu cestu koja se proteže od istoka na zapad, spajajući tu zemlju s Indijom. Cesta je uska i uzastopnim serpentinama prolazi kroz himalajski lanac, a zbog prosječne brzine vožnje oko 40 km/h Butan se često naziva i "zemlja malih udaljenosti, a dugih putovanja". Ipak, imajući na umu da prije 30-ak godina nisu ni postojale ceste, to je veliki pomak za one koji sada u 6 sati prelaze udaljenost za koju im je prije trebalo 3 dana kroz planinske puteljke.

Ljudski semafor i leteći tigrovi

Glavni i najveći grad Butana Thimphu ima 90 tisuća stanovnika i on je administrativna te kraljevska prijestolnica s karakterističnom butanskom arhitekturom. Prije nekoliko godina vlada je pokušala postaviti semafore na najprometnijem raskrižju u Thimphu, ali su gradski stanovnici tražili da im se vrati njihov tradicionalni "Ljudski semafor" tako da je to i dalje jedini glavni grad u svijetu koji nema semafore.

Jedina zračna luka nalazi se u drugom po veličini gradiću Paro, koji je smješten na 2250 m nadmorske visine u prelijepoj širokoj dolini, okružen veličanstvenim Himalajama. Međunarodna zračna luka u Paru smatra se jednom od najtežih za slijetanje zbog teške dostupnosti. Prema nekim informacijama samo osam pilota ima dozvolu za slijetanje koje se obavlja bez elektroničkih pomagala i isključivo vizualnom navigacijom.

Paro je gradić s oko 20 tisuća stanovnika, a sastoji se od jedne glavne ulice, tvrđave Paro dzong i udomljava oko 650 samostana, hramova i važnih povijesnih mjesta, ali nijedan nije toliko dramatičan i upečatljiv kao Taktsang, samostan koji leži na litici visokoj 3120 metara.

Legenda kaže kako je u 8. stoljeću tibetanski duhovni učitelj Guru Padmasambhava, ili Guru Rinpoche kako ga ondje nazivaju, doletio u Butan na leđima tigrice, sletio na liticu, meditirao tri mjeseca u pećini i tako posvetio zemlju. Guru Rinpoche smatra se začetnikom budizma u Butanu i njegove su statue prisutne u gotovo svim budističkim samostanima i hramovima. Na mjestu gdje je sletio izgrađen je u 17. stoljeću samostan nazvan Taktsang, što u prijevodu znači Tigrovo gnijezdo, a jedno je

Butanska vlada donijela je jedinstvenu turističku politiku plaćanja pristojbe od 240 US dolara dnevno, umanjujući time negativan utjecaj masovnog turizma na okoliš te omogućujući kontinuiran priljev od turizma u proračun i samu zajednicu

od najcjenjenijih duhovnih budističkih mjesta. Kad sam prvi put ugledala to izuzetno mjesto gotovo sam povjerovala u legendu, naime toliko je nepristupačno da se zapitate kako li je samo uspio doći dotamo. Kad sam nakon više od 2,5 sata izazovnog uspona ugledala izbliza taj veličanstveni prizor, začula sam lepršanje molitvenih zastavica čije molitve vjetar raznosi kroz prostor te osjetila neku mirnoću i meku snagu koje to mjesto posjeduje - jednostavno sam ostala zarobljena njegovom energijom i spokojem. Dosad sam četiri puta posjetila to jedinstveno mjesto koje je vrijedno svakog koraka i truda da se do njega dođe i svaki put iznova obećam mu kako ću se ponovno vratiti.

Ples pod maskama

Dzong je utvrda-samostan koji se može naći u gotovo svim većim mjestima u himlajskom predjelu, a njegova je uloga bila da bude administrativno-religiozno središte te u davnim danima i obrambena utvrda od osvajača s Tibeta i Kine.

Jedan od najljepših *dzongova* (tvrđava) je Punakha dzong, utvrda koja leži na spajanju dviju rijeka i duhovno je središte butanskog budizma. Punakha dzong tipični je prikaz ljepote butanske arhitekture, a nekoć je bio administrativno i duhovno središte Butana.

Dzongovi su često domaćini najvažnijih događanja i posebnih religijskih festivala zvanih *tsechu*. *Tsechu* se održavaju jednom godišnje diljem Butana, a svaki *dzong* ima posebne dane kada se odvija lokalni religiozni festival. *Tsechu* se sastoji od slavljenja Bude i Gurua Rinpochea i njihovih aktivnosti, a sve se zbiva u vidu tradicionalnih i živopisnih plesova koje izvode uvježbani plesači i redovnici obučeni u šarene kostime i maske koji označavaju pojedine likove i simbole budističke tradicije i učenja.

Takvi su festivali izuzetno važni višednevni događaji u zajednici koji mogu potrajati i do sedam dana, a svi stanovnici iz okolice pristižu odjeveni u najbolju odjeću i ukrašeni ukrasima, družu se, jedu i piju te sudjeluju u svečanosti.

Jednostavnost, humor, blagoslovi

Vajrayana ili *tantrički budizam* duboko je ukorijenjen u butansku svakodnevnicu još od 8. stoljeća, a dijelovi te tradicije kao što su meditacija, kultiviranje pozitivnih misli i suosjećanja prema svim živim bićima sastavni je dio svakog stanovnika ove zemlje. Ti jednostavni ljudi pokušavaju živjeti u skladu sa svojim okruženjem i prate

Ines Došen i
butanska obitelj

razne rituale kojima iskazuju poštovanje prema prirodi i svim ostalim živim bićima. Oni vjeruju kako svakodnevnim prakticiranjem određenih aktivnosti i načinom razmišljanja prikupljaju pozitivne blagoslove koji će im donijeti sreću u ovom, ali i u budućim životima.

Butanci tijekom radnog vremena, u svečanim i službenim prilikama nose svoju tradicionalnu nošnju - muškarci su odjeveni u *gho*, a žene u *khira*. *Khira* se sastoji od velike butanskim uzorcima istkane tkanine kojom se obavije tijelo i učvrsti oko struka, ako je polu-*khira*, ili na ramenima. *Gho* je tradicionalna odora koja izgleda kao kaput-suknja koja se čvrsto veže u struku i time unutrašnji dio postaje pogodan za nošenje esencijalnih butanskih potreština, poput primjerice *dome*, crvenog ploda koji se žvače umotan u list i premazan pastom limete. Djeluje poput kofeina, a nuspojava je prava ovisnost među Butancima i crvene mrlje na zubima. Mlađa se generacija ne želi odreći te socijalno-ovisničke "žvakalice" pa redovito u svojim "džepovima" *ghoa* nose četkicu i pastu za zube. Butanci su ponosni na svoju nošnju i tvrde kako njome ulaze u Guinnessovu knjigu rekorda kao najvećeg džepa na svijetu.

Ono što bi se moglo prijaviti za Guinnessovu knjigu rekorda je i količina čili-papričica koju Butanci jedu. I mlađo i staro jede svježe čilije kao slatkiš i on je osnovica svakog jela. Tradicionalni doručak sastoji se od crvene riže i *eze* - svježe isjeckanog čilija, s lukom i malo umrvljenog jakovog sira. Uobičajen butanski obrok je crvena riža, visokokvalitetna i velikih okruglih zrnaca po kojoj je Butan poznat, sušeno meso i *ema datse* - čili u umaku od jakovog sira. Uza sve to obvezatan je slani čaj napravljen s jakovim maslacem zvanim *suda* ili čašica, često i više, domaće rakije od riže, kukuruza ili žitarice poznate kao

nacionalni indeks sreće

Hendal | Banka
Powered by Allianz

Taktsang, samostan na litici visokoj 3120 metara

ara, a redovito se tu nađe i domaće crveno pivo *red panda* ili *druk 11000*.

Iznova me oduševljava kombinacija jednostavnosti, britkog smisla za humor i altruizam "ljudi zmaja" ili Druk Pa kako se sami nazivaju. Butanci su izuzetno ve-seo narod koji se rado smije i stalno zbija šale. Njihov smisao za humor podsjetio me često na naš, tako da sam se bez problema uklopila i shvatila većinu njihovih šala. Vole se družiti, a većina njih bavi se butanskim nacionalnim sportom streljaštvom. Žene su otvorene, snažne

i imaju gotovo jednaku ulogu u društvu kao i muškarci, a polianđrija nije neobična pojava. U nekim zabačenim sjevernim dijelovima butanskih Himalaja još uvijek živi običaj da jedna žena ima nekoliko muževa, a čak i sam kralj ima četiri žene.

Imajući u vidu otvorenost i spremnost za šalu nije me začudilo da je jedan od heroja duhovne tradicije koji se štuje s velikim poklonstvom u središnjem i istočnom dijelu Butana tibetanski mudrac i duhovni učitelj iz 15. stoljeća Lama Drukpa Kunley, poznat kao "Uzvišeni lu-đak" (The Divine madman). Drukpa Kunley je poznat po neortodoksnim metodama prosvjetljavanja ljudi, osobito žena, čime je zaslužio i naziv "Svetac 5000 žena". Naime, dio tantričkog budizma odnosi se i na ulogu seksualnog jedinstva u postizanju prosvjetljenja, pa žene imaju važnu ulogu u duhovnoj praksi, osobito u istočnom dijelu Butana. Legenda kaže da je Drukpa Kunley imao velike moći i snažan utjecaj, osobito na žene, pa bi one često dolazile k njemu tražeći prosvjetljenje kroz seks. U središnjem Butanu postoji i samostan posvećen Drukpi Kunleyju (Chimi Lhakhang), u kojemu se nalaze *lingami* (objekti u obliku falusa) od drva i bjelokosti, kojim lokalni redovnik blagoslovljuje posjetitelje stavljajući ih na njihovu glavu. Smatra se da takav blagoslov donosi prosperitet i sreću u obitelji pa sam, naravno, i ja otišla u posjet i bila blagoslovljena Drukpa Kunleyjevom "ludom mudrošću".

Butanska arhitektura vrlo je specifična i pomalo nalikuje tibetanskoj. Ima puno drvenih ornamenata, a bez obzira na status i siromaštvo sve su kuće bogato ukrašene i oslikane simbolima sreće i prosperiteta. Utjecaj Drukpe Kunleyja vidljiv je i na kućama, čiji zidovi su često oslikani falusom ili pak ukrašeni visećim drvenim simbolom sreće i prosperiteta.

Ekonomski prosperitet u funkciji sreće - jeste li sretni?

Mnogo prije nego što su "pozitivna psihologija" i "ekonomija sreće" postale važna tema u zapadnom svijetu butanski četvrti kralj Jigme Singye Wangchuck, koji je 1974. u 18. godini postao najmlađi kralj na svijetu, na poticanje zapadnih zemalja da nametnu Butanu filozofiju gospodarskog rasta baziranog isključivo na ekonomsko-financijskim pokazateljima i vrijednostima, odgovorio je pitanjem: "Ekonomski rast i novac su potrebni, ali jesu li ljudi na zapadu zaista sretni?"

I tako je 70-ih godina mladi četvrti Druk Gyalpo ("zmajevski kralj"), na temelju duboko ukorijenjenih budistič-

Punakha dzong - utvrda samostan

kih vrijednosti, a u želji da pronađe balans između ekonomskog prosperiteta i univerzalne želje svakog čovjeka da bude sretan, osmislio holistički razvojni koncept zemlje nazvan *Bruto nacionalna sreća* (Gross National Happiness ili poznat kao GNH) kojim se mjeri prosperitet i sreća stanovnika Butana.

Ukratko, GNH se bazira na razvoju zemlje zasnovanom na pravim ljudskim vrijednostima. Kako bih bolje pojasnila ovu inspirativnu ideju ukratko ću citirati riječi sadašnjeg mladog petog butanskog kralja Jigme Khesara Namgyel Wangchucka:

“Butan teži ka dobrobiti ekonomskog rasta i modernizacije, ali imajući na umu da u našoj želji da steknemo što veći status i bogatstvo ne zaboravimo kultivirati ono što nas čini sretnima. Je li to čvrsta obiteljska zajednica? Naša kultura i tradicija? Naš netaknut okoliš? Naše poštovanje prema zajednici i zemlji? Naša želja za mirnim suživotom s ostalim ljudima i nacijama? Ako nas to čini sretnim, onda je glavna obveza države osigurati da se ovi neprocjenjivi elementi koji pridonose sreći i blagostanju našeg naroda njeguju i zaštite.

Naša vlada mora biti ponajprije ljudska, i stoga Bruto nacionalna sreća (GNH) služi kao most između osnovnih vrijednosti kao što su dobrota, jednakost i ljudskost i neophodnom težnjom ka ekonomskom rastu. GNH je kao nacionalna savjest koja nas vodi pri donošenju mudrih odluka za bolje sutra. Osigurava da koji god cilj naša zemlja želi postići, ljudska dimenzija i uloga pojedinca u zemlji nikad nije zaboravljena. To je kontinuirani podsjetnik da moramo težiti ka brižnom vodstvu koje će u promjenama u kojima se nalazi svijet i naša zemlja, kao i promjenama naših nacionalnih ciljeva, osigurati da naš prvi i jedini prioritet zauvijek ostane sreća i blagostanje našeg naroda - uključujući i nadolazeće generacije koje dolaze poslije nas.“

Zvuči previše dobro da bi bilo istinito, zar ne? To sam se i ja zapitala, ali sam se došavši u Butan uvjerila kako narod i vodstvo, uza sve ljudske nedostatke, stvarno pokušavaju najbolje što mogu osigurati balans između ne-

minovne modernizacije, očuvanja budističke tradicije, netaknute prirode te prosperiteta svojih stanovnika.

Kralj Jigme Singye Wangchuck svjesno se odrekao vladavine u korist naroda te u proljeće 2008. godine odveo zemlju prema prvim demokratskim parlamentarnim izborima. Studenti su, u suradnji s određenim svjetskim i europskim institucijama za pomoć i nadgledanje izbora, pripremili kazališnu predstavu s kojom su išli u svaki kutak Butana i educirali ljude o tome što je demokracija, parlament i korupcija. Predstava je bila toliko jednostavna da sam je čak i ja razumjela, iako nisam znala jezik, pa sam pomislila kako bi bilo dobro takvu predstavu, osobito dio o korupciji i obvezama parlamenta, ubaciti i u našu predizbornu kampanju.

Svojim aktivnostima butanska vlada pokušava stvoriti okruženje koje će poticati individualni osjećaj sreće i zadovoljstva. U skladu s GNH smjernicama, a kako bi održali i zaštitili svoju jedinstvenu kulturu, butanska je vlada donijela jedinstvenu turističku politiku plaćanja turističke pristojbe od 240 US dolara dnevno, čime osigurava kontrolirani broj i profil turista, umanjuje negativan utjecaj masovnog turizma na kulturu i okoliš te omogućuje kontinuirani priljev od turizma u proračun i samu zajednicu. Takva turistička politika često stavlja Butan na popis zemalja “samo za bogate”. Međutim, nakon prvobitnog šoka koji sam doživjela pročitavši taj uvjet za posjet Butanu, shvatila sam kako se tim iznosom koji plaćate turističkoj agenciji (samo uz potvrdu o plaćanju možete ući u zemlju) pokrivaju gotovo svi troškovi putovanja - smještaj, hrana, vodič, vozač i prijevoz unutar Butana. Dakle, Butan je ipak dostupan svima onima koji iskonski žele upoznati tu zemlju.

Bruto nacionalna sreća, aktivnosti koje butanska vlada pokušava implementirati kako bi očuvala svoje prirodno i kulturološko bogatstvo i omogućila dugoročan prosperitet tamošnjih stanovnika, jednostavnost i altruizam Butanaca... Svakako puno možemo naučiti od ove male zemlje ognjenog zmaja zvane Butan. ■